

Effectief leesonderwijs geven: hoe doe je dat?

Zeven inspirerende voorbeelden

taal:
unie

Colofon

De Taalraad Begrijpend lezen bestaat uit:

- Jan Rijkers, voorzitter, zelfstandig onderwijskundige
- Pedro De Bruyckere, ondervoorzitter, onderzoeker en pedagoog
- Bernard Bloem, hogeschooldocent taal, Hanzehogeschool Groningen, voorzitter Vlaams-Nederlandse vereniging voor leraren-opleiders primair onderwijs Nederlands en Nederlands als tweede taal (LOPON2)
- Joyce Gubbels, onderzoeker, coördinator PIRLS-meting 2016, projectleider PISA 2018, Expertisecentrum Nederlands
- Hilde Hacquebord, universitair hoofddocent toegepaste taalwetenschap, Rijksuniversiteit Groningen
- Erwin Heysse, pedagogisch adviseur basisonderwijs, GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap
- Marleen Lippens, coördinator taalbeleid, Nederlands en kunstonderwijs, Katholiek Onderwijs Vlaanderen
- Agnes van Montfoort, projectleider basisonderwijs, Stichting Lezen Nederland
- Elke Nerinckx, zorgleerkracht, basisschool De kleine wereld, Antwerpen
- Joanneke Prenger, curriculumontwikkelaar en vak-expert taal in het basisonderwijs
- Marja Schippers, adjunct-directeur Basisschool De Regenboog, Schijndel
- Iris Vansteelandt, lerarenopleider didactiek Nederlands en kinder- en jeugdliteratuur, basisonderwijs, AP Hogeschool Antwerpen, onderzoeker Universiteit Gent
- Sylvie Dhaene, directeur Iedereen Leest

Aan dit nummer schreven mee:

Bernard Bloem, Pedro De Bruyckere, Joyce Gubbels, Hilde Hacquebord, Martijn Nicolaas, Carlijn Pereira, Joanneke Prenger, Maaïke Pulles, Heleen Rijckaert, Jan Rijkers, Nicole Swart & Noor van der Windt.

Algemeen secretariaat van de Taalunie

www.taalunie.org

Bezoekadres:
Paleisstraat 9
2514 JA Den Haag
Nederland

Telefoon:
+31 (0)70 – 346 95 48

E-mail:
Info@taalunie.org

© Taalunie, 2021

Niets in deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

- 3 Van de redactie
- 4 Van *baggerlezen* naar rijke teksten - De Windwijzer (Almere) – Carlijn Pereira
- 6 “Je zult eerst moeten erkennen dat er iets nodig is” - Alan Turing-school (Amsterdam) – Martijn Nicolaas
- 9 Elke dag samen een beetje beter - sbo Panta rhei (Deventer) – Joyce Gubbels
- 12 De prikkel om het anders te doen - IKC Prins Constantijn (Leeuwarden) – Joanneke Prenger & Maaïke Pulles
- 15 Professionalisering in effectieve didactiek - CBS Het Galjoen (Hoogezand) – Bernard Bloem
- 18 Motiveer je leerlingen met interessante teksten - Willem van Oranjeschool (Enschede) - Hilde Hacquebord
- 20 Begrijpend leesonderzoek PIRLS – Noor van der Windt, Nicole Swart & Joyce Gubbels
- 22 Een vermenigvuldiging en geen som – Pedro De Bruyckere

9

15

18

Van de redactie

De dalende leesmotivatie en de tegenvallende resultaten van onze leerlingen op de internationale vergelijkingsonderzoeken PIRLS (2016) en PISA (2018) zijn veel in het nieuws geweest. Naar aanleiding van deze resultaten verschijnen er veel publicaties en handreikingen. Maar hoe ziet goed leesonderwijs er nou concreet uit in de klas? En hoe geef je als schoolteam je leesonderwijs vorm? Welke stappen zet je dan?

De leden van de in 2018 ingestelde Vlaams-Nederlandse Taalraad Begrijpend Lezen kregen als opdracht om een actieplan (zie pagina 23 van deze special!) op te stellen om het leesbegrip en de leesmotivatie van basisschoolleerlingen te verhogen. Om inspiratie op te doen, trokken we met de leden van de Taalraad door Nederland en Vlaanderen langs een aantal basisscholen die op een duurzame manier hun leesonderwijs verbeterden. In het uiteindelijke actieplan konden we deze prachtige voorbeelden echter maar summier een plek geven, terwijl ze een groter podium verdienen. In deze speciale editie, enthousiast samengesteld door een aantal Taalraadleden, vind je daarom een hele reeks artikelen terug die ontstaan zijn naar aanleiding van onze bezoeken aan Nederlandse scholen. Omdat ze te mooi zijn om niet te delen!

Uitgangspunt bij deze artikelen zijn de vijf pijlers van het actieplan van de Taalraad geweest:

1. werken vanuit urgentiebesef
2. een schoolbreed leesbeleid en een doorgaande lijn
3. in de klas gebruik maken van effectieve didactiek met rijke teksten
4. Inzetten op het vergroten van de leesmotivatie
5. aandacht voor formatieve evaluatie

Veel scholen hebben al vanuit deze pijlers met hun team de schouders onder het leesonderwijs gezet. Zo voelde de Prins Constantijn uit Leeuwarden de urgentie om het leesonderwijs aan te pakken toen ze de motivatie en de resultaten van de leerlingen zagen dalen. Op De Windwijzer gingen ze met rijke teksten aan de slag. Het team van Het Galjoen in Hoogezand schoolde zich in effectieve leesdidactiek. De Alan Turingschool zette methodes overboord om zelf vorm te geven aan effectieve didactiek. Sbo Phanta Rhei wilde vooral de leesmotivatie vergroten. Op de Willem van Oranjeschool vormden interessante teksten het uitgangspunt van hun leesonderwijs. Al deze scholen vind je daarom terug in dit speciale nummer, in de hoop dat ze je inspireren!

De Taalraad deed het afgelopen jaar nog meer. Na het verschijnen van ons actieplan waren we nieuwsgierig welke kennis, vaardigheden en attitudes rondom het leesonderwijs toekomstige leraren meekrijgen op hun opleiding. Om daar achter te komen, hebben we gesprekken gevoerd met Vlaamse en Nederlandse opleidingen. Wat geven zij hun studenten mee? Wat is hun visie op lezen? En waar lopen ze bij het uitdragen van de kennis over effectief leesonderwijs tegenaan in bijvoorbeeld de samenwerking met de stagescholen? Uit de gesprekken hebben we mooie onderwijsvoorbeelden kunnen ophalen, maar we constateerden ook dat er nog veel uitdagingen zijn. Op de pabo zelf, maar ook in de samenwerking met de overheid, de besturen, de directies. Die nemen we mee in een actieagenda voor het Nederlandse Leesoffensief! En de mooie onderwijsvoorbeelden van rijk leesonderwijs op de pabo? Die gaan we natuurlijk weer ontsluiten in een inspirerende publicatie.

Maar eerst veel leesplezier gewenst met deze editie die gericht is op de voorbeelden uit de basisscholen. Met veel dank aan alle leraren die ons gastvrij ontvingen en ons een kijkje in hun keuken gaven!

Jan Rijkers
Voorzitter Taalraad Begrijpend Lezen

Joanneke Prenger
Lid Taalraad Begrijpend lezen

Van *baggerlezen* naar rijke teksten

FOCUS op begrip op de Windwijzer

Wie 's ochtends door de gangen van De Windwijzer loopt, kan het niet missen: de leerlingen op deze school lezen heel veel boeken. In het middenpad staat een lange tafel waarop kisten vol met boeken staan. In de klaslokalen heerst stilte: iedereen leest, ook de leerkrachten. Het is onderdeel van de methodiek *FOCUS op begrip* – een afgeleide van de methodiek *DENKI!*. Daarbij wordt begrijpend lezen geïntegreerd aangeboden binnen een bepaald vakoverstijgend thema. Werken met *FOCUS op begrip* vraagt een stevige inzet van het team, maar je krijgt er wel veel voor terug, vertelt teamleider en groepsleerkracht Harmien van Elp.

De Windwijzer is een Oecumenische Daltonschool met ongeveer 300 leerlingen. De school ligt in een wijk in Almere waar relatief veel kinderen met hoogopgeleide, welgestelde ouders wonen. Vanuit het principe van Daltononderwijs is het eigenaarschap van kinderen op deze school heel belangrijk. Leerlingen hebben veel inspraak in het onderwijs dat zij krijgen. Zo hadden de leerlingen een hekel aan het vak begrijpend lezen, hoewel zij er prima op scoorden. Harmien zegt lachend: “de leerlingen noemden het *baggerlezen*.” Ook de leraren waren niet tevreden met de methode die ze voor begrijpend lezen gebruikten. De school ging daarom op

zoek naar een andere aanpak, zonder methode. De directie kwam uit op het programma *DENKI!*, dat zich later ontwikkelde tot *FOCUS op begrip*. De Windwijzer nam contact op met de Hogeschool Windesheim in Zwolle die het begeleidingstraject op zich nam.

Veel boeken en teksten

In de methodiek *FOCUS op begrip* staat in alle groepen steeds één thema centraal. Binnen dat thema gaan leerlingen aan de slag met begrijpend lezen. Ze lezen veel boeken en teksten en vergaren zo allerlei kennis over het thema. Het thema is terug te zien in de hele school: er hangen tekeningen en kaartjes met vragen over het onderwerp, er zijn materialen, en er is een grote selectie van verschillende soorten boeken over het onderwerp beschikbaar. Bij elk thema lezen leerlingen namelijk minimaal twee bijpassende boeken. Dat kan tijdens de dagelijkse twintig minuten vrij lezen aan het begin van de ochtend, maar

De focus ligt in De Windwijzer minder op het doel om goed begrijpend te lezen, maar veel meer op het proces van leren: wat maakt dat kinderen willen lezen?

ook daarbuiten. Daarnaast gaan leerlingen zelf op zoek naar informatie over het thema, bijvoorbeeld om een presentatie voor te bereiden. De leerkrachten kiezen ook teksten die door de hele klas worden gelezen. Daarbij vinden ze het belangrijk om *rijke* teksten te kiezen (zie kader). Er wordt gewerkt met tekstsets: combinaties van artikelen uit verschillende media rond

een bepaald thema. De leerkrachten merken dat leerlingen veel belangstelling hebben voor nieuwsartikelen.

Om een ruim aanbod aan boeken bij elk thema te kunnen bieden, doet de school een beroep op de Bibliotheek op school. De leesconsulent selecteert boeken die aansluiten bij de thema's en brengt die naar de school. De Windwijzer heeft ook een eigen schoolbibliotheek die door bieb(groot)ouders wordt beheerd. Iedere woensdag gaan leerlingen van alle klassen langs de schoolbibliotheek om een boek uit te kiezen dat ze gedurende de komende week op school kunnen lezen. In vertel- en boekenkringen worden leeservaringen uitgewisseld. Het team van De Windwijzer zou de collectie graag uitbreiden, want volgens hen gaat het uiteindelijk om het plezier in lezen. De focus ligt in De Windwijzer dan ook minder op het doel om goed begrijpend te lezen, maar veel meer op het proces van leren: wat maakt dat kinderen willen lezen? Harmien: "Leerlingen moeten gepakt worden door een boek, dan gaat begrijpend lezen vanzelf. Daarvoor moeten ze reflecteren op wat ze leuk vinden, en er moet voldoende aanbod zijn om vervolgens een passend boek te kunnen kiezen."

Sinds de Windwijzer met *FOCUS op begrip werkt*, zijn de CITO-scores verbeterd. Maar het mooiste resultaat is dat de motivatie van leerlingen voor begrijpend lezen sterk is toegenomen. "Leerlingen die graag lezen, gaan vervolgens ook meer en uiteindelijk beter lezen. Doordat leerkrachten zien wat deze aanpak met leerlingen doet, worden ze er ook steeds enthousiaster voor", aldus Harmien.

Weerstand

Want in eerste instantie was er best wat weerstand vanuit het team tegen de nieuwe aanpak voor begrijpend lezen. De methodiek is vanuit wetenschappelijke inzichten ontwikkeld, maar is niet altijd even praktisch voor leerkrachten. De Windwijzer was één van de eerste scholen die met de methodiek aan de slag ging, dus er was nog enige aanpassing aan de praktijk nodig. Tijdens het twee jaar durende begeleidingstraject met Erna van Koeven van Hogeschool Windesheim is er gewerkt aan het aanpassen van de methodiek aan de wensen en noden

Een vrij leesmoment in groep 3 en 4 op De Windwijzer

van De Windwijzer. Tijdens dat traject vonden er nascholingen plaats en werden teammomenten ingepland. Het hele team werd meegenomen in de implementatie. Dat deed een beroep op Harmien als teamleider. Omdat zij er de waarde van inzag, kon zij haar enthousiasme overbrengen naar het team. "Het vraagt een uur van de lestijd per dag, en er wordt al zoveel van leerkrachten verwacht. Als je er als teamleider dan zelf niet in gelooft, werkt het niet." Uiteindelijk is iedereen overtuigd. Harmien: "Deze methodiek is het. Het werkt echt perfect, ik wens het iedere school om zo te werken." ◀◀

Carlijn Pereira is beleidsadviseur onderwijs bij de Nederlandse Taalunie. Zij is secretaris van de Nederlands-Vlaamse Taalraad Begrijpend Lezen, en is één van de auteurs van het Taalraadadvies *Effectief onderwijs in begrijpend lezen. Acties voor beter leesbegrip en meer leesmotivatie*.

Toelichting van de Taalraad

Rijke teksten zijn essentieel voor de taal- en denkontwikkeling van leerlingen. Ze bevorderen de ontwikkeling van kennis van de wereld, maken leerlingen nieuwsgierig en motiveren hen om verder te lezen, te kijken of te luisteren. Rijke teksten zijn niet vereenvoudigd en komen uit een authentieke bron. Ze hebben een afwisselend en gevarieerd taalgebruik en een heldere structuur. *Scaffolding* helpt leerlingen om rijke teksten te doorgronden. Bij *scaffolding* bied je als leraar ondersteuning die net boven het niveau van een leerling

ligt, waardoor de leerling een hoger niveau kan bereiken. Je helpt leerlingen om verbanden te zien met het thema van de tekst, en om nieuwe verbanden te ontdekken. Ook De Windwijzer gebruikt rijke teksten die bij een centraal onderwerp of thema aansluiten, die aanzetten tot denken of de verbeelding prikkelen. Zo bieden deze teksten de mogelijkheid om vanuit verschillende perspectieven naar een onderwerp of thema te kijken en erover van gedachten te wisselen. Op die manier ontstaat een diep begrip van de tekst.

“Je zult eerst moeten erkennen dat er iets nodig is”

De Alan Turingschool in Amsterdam

Hoe leer je kinderen goed lezen? Op de Alan Turingschool in Amsterdam maakten ze een radicale keuze: het vak en de methode voor begrijpend lezen werden afgeschaft. “Wij weten wat een effectieve didactiek voor leesonderwijs is en we vinden dat methodes daar niet aan voldoen.”

Martijn Nicolaas bracht een bezoek aan deze bijzondere school op een bijzondere plek in Amsterdam en sprak met Heleen Buhrs en Ingrid Elijzen.

De Alan Turingschool is een openbare basisschool in een wijk die bekendstaat als ‘gecompliceerd’, met een uitdagende populatie van veel verschillende culturen. De school telt 218 leerlingen en heeft als missie kinderen op te leiden tot wereldwijze, kritisch denkende wereldburgers die samenwerken om de wereld te veranderen en verbeteren. De visie van de school komt erop neer dat er gewoon goed lesgegeven wordt – “goed onderwijs krijgt vorm in de klas” - en dat er geen projecten op verschillende gebieden aan die basis worden toegevoegd. Kennis staat centraal in een thematische aanpak die schoolbreed is ingevoerd. Er worden hoge ambities en eisen gesteld aan zowel leraren als leerlingen.

Het doel van het onderwijs is uitgesplitst in vier pijlers:

- 1) Basisvaardigheden: taal (lezen en schrijven) en rekenen;
- 2) Turing skills: opleiden tot denkende doeners;
- 3) Wereldburgerchap: opleiden tot wereldwijze, kritische denkers;
- 4) Gezond-

Begrijpend lezen wordt geïntegreerd in de thematische aanpak van het curriculum.

heid: sport, beweging, expressie en voeding. Die eerste pijler is gekozen omdat kunnen lezen en rekenen in sterke mate het succes op school en in de latere loopbaan bepaalt. Een juiste focus daarop vergroot ieders kansen, aldus de school. Daarnaast heeft de school zich laten inspireren door de Britse wetenschapper Alan Turing (zie kader).

Effectieve leesdidactiek

Begrijpend lezen is geen apart vak op de Alan Turingschool en er wordt niet gewerkt met een methode. Begrijpend lezen wordt geïntegreerd in de thematische aanpak van het curriculum. In alle groepen lezen de kinderen een uur per dag een tekst. “De eerste twee weken van een thema werken we aan kennisopbouw, en daarna is het kennisniveau van de leerlingen redelijk gelijk.” De thema’s zijn kerndoeldekkend. De leerkrachten selecteren zelf de teksten. “We hebben een boekenkast voor leerkrachten ingericht waaruit we teksten selecteren.” Een goede tekst is essentieel en dat houdt onder andere in dat een tekst inhoudelijk interessant is, de lengte goed is en er duidelijke signaalwoorden en verbanden in voorkomen. Er wordt met veel verschillende soorten teksten gewerkt, zakelijke en literaire en zelfs ook met teksten voor volwassenen: “Dat werkt prima, als de kennis er maar is bij de kinderen.” Voordat gestart werd met deze werkwijze, werkte de school

met de methode *Nieuwsbegrip*.

“Die methode biedt één tekst per week, wat wij veel te weinig vonden.” Bovendien vond het team de teksten te makkelijk, te weinig ambitieus en werkte de aanpak met strategieën demotiverend. “Als een tekst te makkelijk is, wordt leesonderwijs bezigheidstherapie, terwijl het doel zou moeten zijn de kinderen verder te brengen.”

Elke week Kinderboekenweek

In elke groep lezen de kinderen gezamenlijk een leesboek (‘samenleesboeken’). Daarbij leest de leerkracht voor en praat met de kinderen over het verhaal, bijvoorbeeld over spanningsopbouw. In elke klas prijkt een ‘leesmuur’ op het prikbord waarop afbeeldingen van de gelezen boeken hangen. De leerkrachten promoten actief boeken in de klas. Ook is er een gedicht van de week. Stillezen komt niet voor op de Alan Turingschool: “Daardoor wordt de kloof tussen kinderen juist groter.” In elke klas staat een boekenkast en in de gezamenlijke ruimte is een gemeenschappelijke bibliotheek te vinden met zitjes eromheen. Met externe leesbevorderingsprojecten wordt nauwelijks meegedaan: “Die vinden we niet echt leesbevorderend en eigenlijk is elke week Kinderboekenweek bij ons op school!”

De school heeft geen relatie met de openbare bibliotheek omdat de leerkrachten merken dat ze zelf eigenlijk voldoende expertise op dit terrein hebben: “We kiezen zelf kinderboeken en daarvoor hebben we een goede verhouding met een plaatselijke boekhandel. Verder organiseren we leesbijeenkomsten met ouders, zodat zij ook betrokken zijn bij het motiveren van de kinderen.”

Hoe is de aanpak ontstaan?

Je zult eerst moeten erkennen dat er iets nodig is, vanuit dat urgentiebesef kom je verder. De nieuwe aanpak is voortgekomen uit drie oorzaken: 1) de resultaten van de leerlingen (“alles

Alan Turing was een Britse wiskundige, computerpionier en informaticus, mathematisch bioloog en logicus. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkte Turing in het geheim met een team wetenschappers aan een decoderingsapparaat dat de codes kon ontcijferen van het Enigma-apparaat, een Duits coderingssysteem. De ontcijfering van de Enigma wordt vaak aangehaald als een van de grootste prestaties in de Tweede Wereldoorlog die de geallieerden de uiteindelijke overwinning zou hebben gebracht. Turing was een breed ontwikkelde, zeer originele denker. Maar hij was ook creatief, sportief én een kei in samenwerken. De veelzijdigheid van Turing komt terug in het onderwijs op de Alan Turingschool. Website van de school: <https://www.alanturingschool.nl/>

In elke klas prijkt een 'leesmuur' op het prikbord waarop afbeeldingen van de gelezen boeken hangen.

was rood") en 2) het leesplezier van de leerlingen (de motivatie was laag) en 3) het plezier van de leerkrachten zelf ("Nieuwsbegrip is saai"). Het team is zelf op zoek gegaan naar een didactiek die wel effectief kan zijn. Het meta-onderzoek van onderwijsdeskundige John Hattie bood uiteindelijk uitkomst. "Voor ons was stap 1: Nieuwsbegrip eruit!"

Vervolgens is het goed om iemand aan te wijzen die expert wordt op het gebied van begrijpend lezen. Daarnaast moet de

vernieuwing teambreed gebeuren, iedereen moet mee (willen) doen en je hebt goede begeleiding nodig. "Onze ervaring is dat een onderwijsbegeleidingsdienst daar niet bij helpt: die kost alleen maar veel geld en komt een keer per jaar. Je kunt beter een teamlid scholing laten volgen, expert laten worden en dat in het team verspreiden." De expert heeft een plan gemaakt: een 'ambitiekaart' op leerkrachtniveau waarin de aanpak

Bij dit alles is een goede leidinggevende die het proces stuurt van essentieel belang.

duidelijk beschreven staat. Wel is er scholing geweest over hoe je goede teksten herkent, vanuit Expertis Onderwijsadviseurs op het gebied van de methodiek *close reading* (daarbinnen wordt met een selectie van goede teksten gewerkt en een thematische aanpak). Tot slot is bij dit alles een goede leidinggevende die het proces stuurt van essentieel belang; die heb je nodig bij het implementeren van zo'n nieuwe aanpak.

Resultaten

Dat de aanpak van de Alan Turingschool werkt, blijkt uit de resultaten van de leerlingen: "Ook zien we een stijging in het aantal kinderen dat graag boeken leest. We horen het ook van ouders, die komen vertellen dat hun kind thuis leest." ◀◀

Martijn Nicolaas is senior beleidsadviseur bij de Taalunie. Hij is medesecretaris van de Taalraad en medeauteur van het Taalraadadvies.

Toelichting van de Taalraad

Het lijkt een radicale keuze om begrijpend lezen als vak af te schaffen maar als je de recente wetenschappelijke literatuur over effectieve leesdidactiek erop naslaat, is het eigenlijk een logische keuze. In veel onderzoek wordt juist gewezen op het belang van kennisopbouw en 'transfer' met andere vakken en dat wordt door begrijpend lezen onderdeel van de zaakvakken te maken goed bewerkstelligd. Zo leren kinderen dat leren lezen belangrijk is om kennis te vergaren. Onderzoeker Thoni Houtveen (2018) bijvoorbeeld, benadrukt het belang van kennisopbouw: voorkennis leidt tot begrip van een tekst, begrip van een tekst leidt tot nieuwe kennis die ingezet wordt om de volgende

tekst te begrijpen. In een studie van de Vlaamse Onderwijsraad uit 2019 is 'transfer' een van de vijf didactische principes voor krachtig effectief begrijpend leesonderwijs. Daarnaast benadrukken beide onderzoeken het belang van functionaliteit: lezen met een duidelijk, concreet doel zodat kinderen gestimuleerd worden om de betekenis van de tekst te achterhalen.

Los van de inzet op effectieve didactiek, is de Alan Turingschool een prachtig voorbeeld van hoe je van je school een echte 'leesomgeving' kunt maken: overal zijn boeken. In de klassen, in de hal, er valt niet naast te kijken. Dat stimuleert kinderen een boek te pakken.

Elke dag samen een beetje beter

sbo Panta rhei in Deventer

Panta rhei, ofwel ‘alles is in ontwikkeling’, is een treffende omschrijving van het begrijpend leesonderwijs op deze school voor speciaal basisonderwijs in Deventer. De afgelopen jaren heeft het hele team namelijk nascholing gevolgd en zijn er nieuwe methodieken ingevoerd, met betere leesprestaties en meer leesmotivatie als resultaat.

Panta rhei is een school voor speciaal basisonderwijs met ruim 300 leerlingen, verdeeld over verschillende stamgroepen. Tot een aantal jaar geleden werd het begrijpend leesonderwijs gegeven in niveaugroepen. Leerlingen uit dezelfde stamgroep waren daardoor met verschillende onderwerpen bezig, met als gevolg dat de leerkracht van de stamgroep bij andere vakken niet kon verwijzen naar de onderwerpen uit de begrijpend leesles. Andersom gold hetzelfde: in de begrijpend leesles kon niet worden teruggesproken op de thema's die eerder in de stamgroep besproken waren.

De leerkrachten werkten in de verschillende niveaugroepen bovendien met twee verschillende methodes. Leerlingen vonden dit verwarrend en de leerkrachten vonden dat er te veel nadruk lag op steeds dezelfde verwerkingsopdrachten. Een grote groep leerlingen op Panta rhei heeft veel herhaling nodig en dan is het motiverend om een variatie aan opdrachten te kunnen geven. De onvrede over de aanpak voor begrijpend lezen onder zowel leerlingen als leerkrachten was de drijfveer achter de inzet van een nieuwe aanpak.

Om tot die nieuwe aanpak te komen werd een werkgroep bestaande uit leerkrachten, directieleden en taalspecialisten aan-

gesteld. De leden van deze groep lieten zich informeren over nieuwe ontwikkelingen op het gebied van begrijpend lezen en luisteren. Ook deed de werkgroep een voorstudie door verschillende methodieken te vergelijken en bezochten ze andere scholen die al gebruik maakten van bepaalde methodieken. Door alle informatie te combineren, konden ze bepalen welke methodiek het beste bij de school past. De keus viel uiteindelijk op de nascholing ‘Begrijpend lezen, begrijpend luisteren’ van Karin van de Mortel.

Het hele team doet mee

De inzet van de nieuwe aanpak werd gedragen door het hele team. De directie maakte voor het hele team ruimte en tijd vrij om te werken aan het begrijpend lees- en luisteronderwijs. Bovendien namen ze, samen met de leerkrachten en de ondersteuners, deel aan een tweearig nascholingstraject. Het traject startte met informatiebijeenkomsten waarin de theoretische onderbouwing van de methodiek werd toegelicht. Doordat het team veel informatie kreeg, begrepen ze hoe en waarom de methodiek werkt. De leerkrachten gaven hun begrijpend leeslessen vervolgens op basis van de nieuwe aanpak en na de les werd het

De onvrede over de aanpak voor begrijpend lezen onder zowel leerlingen als leerkrachten waren de drijfveer achter de inzet van een nieuwe aanpak.

handelen van de leerkracht samen besproken aan de hand van video-opnames. Op die manier leerden leerkrachten van elkaar en werd de nieuwe methodiek steeds meer eigen gemaakt. De nascholing is inmiddels al een tijd geleden en om te voorkomen dat kennis op de achtergrond raakt, komt het thema

'begrijpend lezen en luisteren' nog regelmatig terug op de agenda van teamoverleggen. Voor nieuwe leerkrachten worden maatjes aangewezen, die ze wegwijs maken in de methodiek van de school. Het team van Panta rhei heeft daarnaast een eigen handboek gemaakt, compleet met bijbehorende, zelf-gemaakte video's van goede voorbeelden die passen bij de leerlingpopulatie van de school. Ondertussen worden voorbereidingen getroffen voor een herhaling, in verband met nieuwe teamleden en verdere verdieping van de methodiek, opnieuw met Karin van de Mortel als externe begeleider.

Het aanbod is afgestemd op de leerlingen

Per week worden er gemiddeld twee lessen expliciet aan begrip-pend lezen besteed. Leerkrachten leggen daarin uit hoe de les eruit zal zien en wat het doel van de les is. De leerlingen vinden het namelijk fijn om vooraf te weten waarom een bepaalde tekst gelezen wordt. Met de opdrachten wordt selectief omge-gaan: alleen opdrachten die volgens de leerkrachten nuttig zijn worden aangeboden. Tijdens de les maken leerkrachten ge-

Een uitgebreid aanbod van goede en actuele boeken op school hebben is belangrijk en dat is een van de punten waarin Panta rhei uitblinkt.

bruik van effectieve technieken zoals modellen. Hoewel bekend is dat interactie over de gelezen teksten ook een belangrijk onderdeel vormt in het onderwijs in begrip-pend lezen, is dit voor leerlingen van Panta rhei niet altijd vanzelfsprekend. De leerlingen van Panta rhei zijn bovendien erg gebaat bij structuur en houvast. Daarom is ervoor gekozen niet meer te werken in wisselende groepjes en om de artikelen uit de methode Nieuwsbegrip als kapstok te blijven gebruiken. De leerkrachten vullen de teksten uit deze methode aan met andere soorten teksten en bronnen, bijvoorbeeld uit de school-bibliotheek. In de begrip-pend leeslessen op Panta rhei komen dan ook regelmatig verhalen, poëzie of filmpjes aan bod. Leer-

De schoolbibliotheek van Panta rhei. Die wordt jaarlijks uitgebreid met boeken die de leerlingen kiezen.

krachten houden daarbij rekening met actuele onderwerpen uit bijvoorbeeld de verkeers- of praktijklessen en leggen waar mogelijk verbanden tussen de vakken. Juist doordat begrijpend lezen nu in de stamgroep wordt gegeven, is dit mogelijk. Het ultieme doel hierbij is dat begrijpend lezen niet meer een expliciet vak is op het rooster, maar geïntegreerd zit in alle andere vakken. Leerkrachten hebben daarom goede tools en vaardigheden nodig om dit te kunnen bewerkstelligen.

Elke dag een beetje beter

Het begrijpend leesonderwijs op Panta rhei kenmerkt zich door een goed doordachte methodiek die passend is bij de leerlingpopulatie van de school. De combinatie van deze elementen met de hechte samenwerking van het hele team en de sterke betrokkenheid bij de leerlingen en de school maakt van Panta rhei een succesverhaal. En dat stopt niet nu de nieuwe methodiek ingevoerd is. Directie, leerkrachten, leerlingen, ouders: iedereen is elke dag in ontwikkeling. Zo worden ze elke dag samen een beetje beter. ◀◀

Toelichting van de Taalraad

Het team van Panta rhei heeft grote veranderingen doorgevoerd in het begrijpend leesonderwijs. Een aantal jaar geleden waren zowel leerlingen als leerkrachten niet enthousiast over het leesonderwijs. Leerlingen waren weinig gemotiveerd om zelf te lezen, maar er waren ook leerkrachten die overtuigd moesten worden van het belang om zelf te lezen als rolmodel voor leerlingen. Een hartenwens van de school was dan ook dat leerlingen en leerkrachten gemotiveerd zouden zijn om allerlei soorten teksten te lezen en er plezier in te hebben. Om dat te bereiken is het belangrijk om een uitgebreid aanbod van goede en actuele boeken op school te hebben en dat is een van de punten waarin Panta rhei uitblinkt.

De school heeft een eigen bibliotheek waaruit leerlingen boeken kunnen lezen. De leerlingen mogen bovendien elk jaar een top 10 van boeken die ze graag zouden willen lezen opstellen. Op basis van de lijstjes wordt het aanbod in de schoolbibliotheek jaarlijks uitgebreid. De leerkrachten hebben daarnaast een bibliotheekpas, zodat ze ook samen met hun klas naar de openbare bibliotheek kunnen gaan. Daar leggen ze leerlingen uit hoe ze een boek kunnen vinden dat aansluit bij hun interesses en leesniveau. Op die manier stimuleren ze leerlingen om ook buiten schooltijd naar de bibliotheek te gaan en boeken te lezen. Naast het enthousiasme over lezen, hoopt de school dat leerlingen ook plezier krijgen in het ontwikkelen van hun begrijpend leesvaardigheid. Door de nieuwe methode weten leerlingen beter wat het doel van de lessen is, waarom een tekst wordt aangeboden en wat ze daarvan gaan leren. Leerkrachten merken dat de leerlingen deze aanpak fijn vinden, bijvoorbeeld omdat de leerlingen zelf naar de doelen vragen. Leerkrachten blijven kritisch op de opdrachten en gaan zelf op zoek naar passende teksten over het onderwerp. Leerlingen én leerkrachten hebben daardoor weer plezier in de lessen begrijpend lezen.

Joyce Gubbels is lid van de Taalraad Begrijpend Lezen en senior onderzoeker bij het Expertisecentrum Nederlands met een specialisatie in begrijpend lezen in het basis- en voortgezet onderwijs.

Joan Damen is directeur van sbo Panta rhei te Deventer. Als directeur geeft zij leiding aan het gehele team en heeft zij met de teamleiders het verbetertraject begrijpend lezen en -luisteren gestimuleerd en in een kleine werkgroep geïnitieerd en aangejaagd.

De prikkel om het anders te doen

IKC Prins Constantijn in Leeuwarden

Geen enkele leraar hoeft overtuigd te worden van het belang van leesbegrip en leesplezier. Maar hoe kom je als team tot een andere aanpak van het leesonderwijs? Hoe overtuig je elkaar? Joanneke Prenger en Maaike Pulles gingen in gesprek met twee leraren van IKC Prins Constantijn in Leeuwarden. Wat zette hun team in beweging?

“O nlangs stond er een stukje in de krant waarin een oud-leerling van ons werd geïnterviewd die sinds kort het plezier in het lezen van boeken had ontdekt.

Hij vertelde dat er op zijn basisschool niet veel aandacht was geweest voor lezen en dat de leraren koffie dronken tijdens het stillezen. Daar schrok ik wel van en het zette me aan het denken”, begint Mirjam Ferwerda. We praten met haar en collega Alja Smeding over het leesbeleid op hun school en wat hen en het team in beweging zet als het gaat om het vernieuwen van het leesonderwijs.”

Als je zoiets leest, besef je wel weer hoe belangrijk het is dat je zelf ook uitstraalt dat je lezen belangrijk vindt en dus ook zelf meeleeft. Ik ben de volgende dag meteen het stilleesmoment anders gaan invullen”, lacht Mirjam.

Zien en horen wat er bij leerlingen speelt. Dat blijkt voor beide leraren de sleutel, ook na de eerste lockdown: “We zagen toen leerlingen afhaken. Ze steunden en kreunden als ik aankondigde dat we gingen lezen. Dat triggert mij dan. Vooral omdat ik zelf al een tijdje niet tevreden was over hoe we bezig waren met lezen. Het draaide te veel om werken in boekjes in plaats

van om ‘echt lezen’”, vertelt Alja. “In groep 3 hebben we daarom sinds kort de methode *Actief leren lezen*, daarin zit veel meer aandacht voor het lezen van boeken dan in de methode die we eerst gebruikten. Nu draait het om de inhoud en het inzicht krijgen in teksten. Dat zie je meteen terug in de groep. Het leesplezier is gigantisch, ze verslinden boeken!”

Maar eerlijk is eerlijk: ook tegenvallende toetsresultaten in het leerlingvolgsysteem zijn zo’n trigger. Mirjam: “De afgelopen jaren hebben we met het team flink ingezet op rekenen. Dat heeft goed uitgepakt voor rekenen, maar zorgde er ook voor dat we minder aandacht hadden voor het lezen. En prompt zie je dan de resultaten achteruitgaan op de DMT, de AVI-en de Cito Begrijpend Lezen-toetsen.” Schoolleider Rita de Groot is dan degene die het onderwerp aanzwengelt en actie onderneemt. “Terwijl je zelf ook wel ziet in je klas dat er leerlingen zijn die moeite hebben met lezen.”

Het draaide te veel om werken in boekjes in plaats van om ‘echt lezen’.

Dat de resultaten aan het teruglopen waren, komt volgens Mirjam en Alja ook door de koers die de school een aantal jaren geleden heeft ingezet. Toen is er namelijk besloten om de methodes voor wereldoriëntatie de deur uit te doen en meer thematisch te gaan werken, waarbij leerlingen vanuit hun eigen interesses gestimuleerd worden om op onderzoek uit te gaan binnen bepaalde thema’s. “Tijdens zo’n thema zijn leerlingen veel en gemotiveerd aan het lezen, maar echt gestructureerd

Mirjam Ferwerda en Alja Smeding (in de stoel) staan beide gedeeltelijk voor de groep op IKC Prins Constantijn: Mirjam voor de middenbouw en Alja voor groep 2-3, en zijn daarnaast respectievelijk gedragsspecialist en taalcoördinator.

hebben we toen niet over het lezen nagedacht”, vertelt Mirjam. “Het was de bedoeling om begrijpend lezen op twee manieren vorm te geven, deels binnen de vakoverstijgende thema’s en deels op basis van *Nieuwsbegrip*-teksten. Maar er zijn geen gezamenlijke afspraken gemaakt over hoe we dat eigenlijk zouden doen, dat integreren van begrijpend lezen in de themalessen. Dan zie je toch dat de aandacht verslapt en iedereen dat op zijn eigen manier probeert te doen.”

Terecht dat schoolleider Rita daarom het lezen weer prominent op de agenda zette. “We zijn als team verplicht op cursus gestuurd om na te denken over dat integreren van lezen in de thema’s, en om meer te leren over de *close reading* aanpak. Eerst zit je daar helemaal niet op te wachten, dan denk je stiekem ‘wat moeten we nu weer’”, bekent Alja, “maar uiteindelijk word je zo wel weer gedwongen om dingen anders te doen.

En dat stimuleert enorm je manier van denken over waarom je bepaalde dingen doet in je leesonderwijs.” “Ik kijk nu bijvoorbeeld ook heel anders naar de Nieuwsbegrip teksten die ik gebruik”, vult Mirjam aan. “Zijn ze rijk genoeg? Welke vragen stel ik aan de leerlingen? Het verbreedt je blik weer.”

Beide leraren geven aan dat ze niet zo maar klakkeloos nieuwe aanpakken willen proberen. Mirjam: “Ik ben dan wel kritisch en wil graag weten wat de achterliggende gedachte bij zo’n aanpak is. Waarom is het bijvoorbeeld belangrijk dat ik met leerlingen in gesprek moet gaan over een tekst, wat is het effect daarvan? Het helpt enorm als je weet dat een aanpak bewezen effectief is.”

Zo’n inzicht is eigenlijk al bekend uit onderzoek. Hoe kan het dat die met vertraging de klas binnenkomen? “Het onderwijs is een log systeem”, denkt Alja, “soms doe je jaren hetzelfde, zonder er over na te denken waarom je dat zo doet. En dan heb

je toch een prikkel nodig om er opnieuw naar te kijken. Zo'n verplichte cursus kan dan helpen. En eerlijk: een schoolleider die dat bedenkt ook."

Het helpt enorm als je weet dat een aanpak bewezen effectief is.

Zo'n prikkel gaat niet uit van landelijk tegenvallende resultaten, geven de dames toe. "Nee, als je dat leest, denk je dat die andere scholen wel iets niet goed gedaan zullen hebben. Dat leidt niet tot reflectie op je eigen onderwijs." Toch zou het niet verkeerd zijn om zulke resultaten te bespreken met het team, denkt Alja vanuit haar rol als taalcoördinator. "Ik zou eigenlijk een vaste plek voor actuele inzichten uit het taal-leesonderwijs moeten claimen op de teamvergaderingen." Mirjam bevestigt dat vanuit

haar rol als gedragspecialist: "Gedrag staat nu gewoon zes keer per jaar op de agenda, dat zou voor taal ook moeten."

Wat heel inspirerend is, is het observeren van collega's. "Als je op een studiemiddag dingen hoort of je ziet een filmpje van een collega die een bepaalde aanpak kiest, word je toch nieuwsgierig. Waarom doen ze het zo?" Open blijven staan voor nieuwe ideeën en inzichten, en altijd blijven onderzoeken hoe het beter kan. "Dat kost tijd en energie, maar als je je leerlingen enthousiast ziet worden en weer echt in teksten ziet duiken, dan is dat het allemaal waard!" ◀◀

Joanneke Prenger is lid van de Taalraad Begrijpend lezen en werkt als curriculumontwikkelaar taal in het basis-onderwijs bij SLO.

Maike Pulles is onderzoeker Meertaligheid & Geletterdheid bij NHL Stenden Hogeschool.

Toelichting van de Taalraad

Een aanpak waarbij je de methodes voor wereldoriëntatie loslaat en leerlingen vanuit interesse op onderzoek laat gaan, is een prachtige context om je leesonderwijs in vorm te geven. Je werkt dan immers aan gezamenlijke kennisopbouw en leerlingen zijn gemotiveerd om teksten te lezen. Maar wat je op IKC Prins Constantijn ziet, is dat het ook belangrijk is om gezamenlijk na te denken over je leesaanpak daarbij, want het aanpassen van het leesonderwijs in zo'n nieuwe context gaat niet vanzelf.

De trigger om het leesonderwijs te veranderen zat in de wisselwerking tussen dalende resultaten op leesvaardigheid en de observaties van de leraren. Het is vervolgens de schoolleider die dit ziet en het initiatief neemt. Mooi dat het team dit met enthousiasme oppakt. Geprikkeld worden door een cursus, mooie praktijkvoorbeelden en met elkaar in gesprek gaan over het waarom van bepaalde keuzes: dat blijken goede prikkels om het leesonderwijs anders vorm te gaan geven.

Professionalisering in effectieve didactiek

CBS Het Galjoen in Hoogezand

Ondanks een goed leesklimaat en gemotiveerde lezers lukte het Het Galjoen in Hoogezand niet om de resultaten voor begrijpend lezen omhoog te krijgen. Reden genoeg om op een andere manier naar het begrijpend leesonderwijs te kijken! Hoe ziet dat nieuwe leesonderwijs er nu uit?

Het Galjoen in Hoogezand is een christelijke basisschool met een diverse leerlingenpopulatie. Een groot deel van de kinderen groeit op in een sociaal-economisch zwakker milieu. Veel leerlingen hebben een beneden gemiddelde woordenschat, waaronder een hoog percentage kinderen dat thuis geen Nederlands spreekt. Het team van Het Galjoen ziet het als een belangrijke opdracht om hun leerlingen taalvaardiger te maken. Drie jaar

Woordenschat is voor de leerlingen heel belangrijk, aangezien Nederlands niet hun eerste taal is.

geleden besloot het team van Het Galjoen een scholing te volgen om zich verder te bekwamen in de didactiek van begrijpend lezen. Martine Metsemakers, leescoördinator en intern begeleider op Het Galjoen, vertelt over de leesdidactiek en hoe zij en haar team het werken ermee ervaren.

De school werkt met pictogrammen voor begrijpend luisteren.

Begrijpend luisteren

Als voorbereiding op het leesonderwijs wordt er bij de kleuters veel aandacht besteed aan begrijpend luisteren. Aan de hand van pictogrammen krijgen de kleuters vragen over een verhaal dat ze juist hebben gehoord, of ze spelen het verhaal na. In groep 3 en 4 wordt deze aanpak voortgezet. Daarnaast ligt er in de groepen 4 een grote nadruk op technisch lezen. Halverwege groep 4 wordt er gestart met begrijpend lezen. Het Galjoen werkt al een tijd met *Nieuwsbegrip*. Toen het team met de nieuwe didactische aanpak voor lezen startte, is de methode heel bewust niet overboord gegooid. Er veranderde al zoveel, de methode gaf de nodige houvast.

Een 'puntje van de stoel'-moment vestigt de aandacht van de kinderen op een tekst.

Puntje van de stoel-moment

Een les begrijpend lezen begint altijd met een 'puntje van de stoel'-moment: iets grappigs of leuks om de aandacht op het te lezen onderwerp te vestigen en de leerlingen nieuwsgierig te maken en te motiveren voor het onderwerp van de tekst die zij gaan lezen. De volgende stap is het 'openen van de luikjes': samen met de leerkracht bespreken de leerlingen wat zij allemaal al weten over het over het onderwerp van de tekst. Daarmee activeren zij hun voorkennis, en kunnen zij de informatie uit de tekst beter plaatsen.

Woorden op de Woordmuur

Ook de woordenschat komt aan bod. Martine benadrukt dat het werken aan woordenschat heel belangrijk is voor de leerlingen van Het Galjoen, aangezien Nederlands voor een deel van de leerlingen niet de eerste taal is. Het Galjoen werkt aan woordenschat aan de hand van een verhaal dat aansluit bij het onderwerp van de tekst van *Nieuwsbegrip*. De nieuwe woorden uit het verhaal komen op de woordmuur in de klas te hangen. Nog voor de leerlingen gaan lezen, behandelt de leerkracht de woorden. Ook tijdens het lezen komen de nieuwe woorden expliciet aan bod.

Lezen met een doel

Voordat de leerlingen de tekst lezen, wordt het leesdoel besproken. Dat is altijd gericht op de inhoud van de tekst. De leerkracht van groep 4 leest de tekst voor, en stelt zichzelf

De leerlingen overleggen in tweetallen.

daarbij hardop denkend vragen (*modellen*). In de groepen 5 tot en met 8 leest de leerkracht altijd de inleiding al *modellend* voor. De rest van de tekst lezen de leerlingen alleen, of in tweetallen. Na het lezen gaan de leerlingen aan de hand van een coöperatieve werkvorm aan de slag met een verwerkingsopdracht gericht op het leesdoel. Zij praten over de tekst, maken

Het leesdoel is altijd gericht op de inhoud van de tekst.

een placemat, of werken aan de hand van een ABC. Leerkrachten merken dat er grote niveauverschillen zijn tussen de leerlingen, en dat het een uitdaging is om alle kinderen tijdens de gesprekken een goede bijdrage te laten leveren. Aan de andere kant geeft deze manier van werken veel informatie over wat de leerlingen wel of nog niet kunnen.

Als afsluiting van de les volgt een korte check of het leesdoel is bereikt. De woorden die de kinderen geleerd hebben komen altijd later in de week nog eens terug. Ook komt het onder-

Aan de woordmuur hangen de woorden die die week tijdens het begrijpend lezen worden behandeld.

werp van de tekst nog een keer aan de orde in een andere tekstsoort, zoals een mop, recept of een gedicht. De leerlingen beantwoorden daar dan meerkeuzevragen over. Vaak digitaal, zodat ze direct feedback krijgen.

Martine vindt de nieuwe aanpak intensief maar motiverend: “Het vergt meer voorbereiding, met het gevaar dat je door de werkdruk terugvalt in de oude manier. We merken dat het tijd kost om deze manier van werken eigen te maken. Maar we zien ook dat de motivatie voor een les begrijpend lezen enorm is toegenomen nu we het op deze manier aanbieden. Dat motiveert ons natuurlijk ook.” Martine merkt dat het contact binnen het team cruciaal is om de didactiek levend te houden. Het Galjoen heeft een hecht team; iedereen straalt veel plezier en enthousiasme uit. “Een belangrijke voorwaarde voor succesvol onderwijs”, aldus Martine “We houden elkaar door middel van collegiale consultatie scherp”. ◀◀

Bernard Bloem is Hogeschooldocent taal aan de Hanzehogeschool Groningen en Academische lerarenopleiding (AOLB). Hij is lid van de Taalraad Begrijpend Lezen en voorzitter van LOPON2, de Vlaams-Nederlandse vereniging voor lerarenopleiders in het Nederlands en Nederlands als 2^e taal

De leerkracht modelt door hardop vragen te stellen.

Toelichting van de Taalraad

Op CBS het Galjoen merk je dat het opnieuw vormgeven van het (begrijpend) leesonderwijs serieus is opgepakt. Het team voelde een duidelijke urgentie om het leesonderwijs over een andere boeg te gooien. Ze volgden samen een nascholing en stemden het lezen in de verschillende groepen beter op elkaar af. De structuur van de lessen is in de verschillende groepen dezelfde en de leerkrachten spreken dezelfde taal. Het Galjoen werkt met veel elementen van effectieve leesdidactiek. Het team creëert in samenwerking met de bibliotheek een motiverende leesomgeving. Ze werken structureel aan de woordenschat van de leerlingen, in relatie tot de te lezen teksten. Het is een belangrijke taak van de leerkracht is om situaties te creëren waarin leerlingen woorden kunnen leren. Dit gebeurt op Het Galjoen doordat leerlingen met elkaar in gesprek gaan over de tekst en het onderwerp, waarbij de leerkrachten differentiëren. Ook komen de leerlingen met de verschillende soorten teksten in aanraking. Het thema van de tekst uit *Nieuwsbegrip* komt bijvoorbeeld nog een keer aan de orde in een andere tekstsoort (mop, recept, gedicht).

Motiveer je leerlingen met interessante teksten

De Willem van Oranjeschool in Enschede

De Willem van Oranjeschool is een christelijke basisschool die in een redelijk nieuwe woonwijk ligt, naast een katholieke en een openbare school en die samen met deze scholen een kindcentrum deelt. De school heeft 100 leerlingen en zes medewerkers. Er wordt gewerkt met combinatieklassen. De medewerkers vormen een gedreven team dat in is voor vernieuwingen en steeds het eigen functioneren kritisch bekijkt. De school werkt vanuit de visie dat je goed onderwijs moet geven dat past bij het niveau en het talent van de kinderen. Niet ieder kind hoeft het hoogste niveau te halen, maar de lat wordt wel hoog gelegd. Een veilige omgeving draagt de school hoog in het vaandel en leren moet ook leuk zijn: als een kind zich goed voelt, zullen zijn talenten tot bloei komen.

“**B**egrijpend lezen is misschien wel één van de pittigste vakken, niet alleen voor leerlingen, maar ook voor leraren”, vertelt Wilma van der Wel, intern begeleider op de Willem van Oranjeschool. “Het doet immers een beroep op de algemene ontwikkeling en de woordenschat van leerlingen. Leraren moeten daarnaast rekening houden met de verschillende capaciteiten en niveaus van de kinderen in de klas. Bovendien is de spanningsboog van kinderen vrij kort. Leerlingen moeten dus verleid worden om zich in een tekst te verdiepen.” Volgens het team van de Willem van Oranjeschool begint goed leesonderwijs met interessante teksten. Teksten met humor, waarin een grapje met een clou is verwerkt, scoren goed. Dan is er motivatie om de tekst te doorgronden, om die clou te kunnen achterhalen. “Ook merkten we dat het onze leerlingen motiveert als we teksten thematisch aanbieden, en als de teksten aansluiten bij de zaakvakken.”

Differentiatie op leesniveau

Om die reden is de school begonnen met een aanpak met differentiatie op leesniveau, waarbij ze een thema behandelen in drie tot vier lessen gedurende drie weken. De school werkt daarvoor sinds enige jaren met het leesmateriaal van *Diaplus*,

De Willem van Oranjeschool vertrekt vanuit interessante teksten voor hun leesonderwijs.

en sinds kort ook met *Diatoetsen*, waarmee formatief gewerkt kan worden in het leesonderwijs (zie kader). Leerlingen gaan na het toetsen in twee niveaugroepen aan de slag. Dat gebeurt in de klas, waar thematisch wordt gewerkt met teksten en waarbij differentiatie, interactie en *modelling* van het tekstbegrip centraal staat.

“Wij wilden echt een nieuwe methodiek uitproberen. Er was onvrede met de gebruikte methode en we vonden dat de resultaten omhoog konden. We wilden graag interessanter tekstmateriaal, vandaar dat we gekozen hebben voor *Diaplus*. Daarbij willen wij zelf ook uitgedaagd worden en willen we na drie jaar ook wel wat nieuws.”

Het team heeft begeleiding gekregen bij de invoering van de nieuwe *Diatoetsen* en *Diaplus* door Ad Kappen. We zijn erg blij met deze begeleiding want die heb je echt nodig en ze geeft houvast. Het is wel belangrijk dat je als team openstaat voor vernieuwing. De aanpak waar wij nu voor hebben gekozen kan zeker werken op andere scholen, als het team gedreven is en voor vernieuwing durft te kiezen. Daar is lef voor nodig en

Voor begrijpend lezen is de interactie in de klas echt nodig.

geen schrik hebben van nieuwe dingen. Het gaat uiteindelijk om (de resultaten van) de kinderen, niet om jezelf. Dat leidde tot goede resultaten, maar helaas gooide de coronacrisis roet in het eten.

Terugval na corona

“Na de schoolsluiting vanwege de coronacrisis hebben we de leerlingen getoetst op begrijpend lezen. We constateerden

dat leerlingen een achterstand in leesvaardigheid hadden opgelopen,” vertelt Wilma. “Tijdens de schoolsluiting is er veel online lesgegeven, en dat ging goed voor vakken als spelling, rekenen en technisch lezen. Maar voor begrijpend lezen is de interactie in de klas echt nodig, en het *modellend* behandelen van teksten.”

Het inlopen van de leesachterstand is een belangrijk aandachtspunt nu de leerlingen weer op school zijn. Daar zal het gedreven team met extra materiaal nu de schouders onder zetten. ◀◀

Hilde Hacquebord is lid van de Taalraad Begrijpend Lezen en expert op het gebied van toetsing en formatieve evaluatie.

Toelichting van de Taalraad

Goed leesonderwijs richt zich op de ontwikkeling van de leesvaardigheid van leerlingen, en daarbij past formatief evalueren. Naast het formeel in kaart brengen van de leesvaardigheid via methode-afhankelijke en -onafhankelijke toetsen, is het van cruciaal belang om ook via *hands-on* informele activiteiten in de klas (zoals leesgesprekken en observaties) tijdens je onderwijs zicht te krijgen op de leesontwikkeling van je leerlingen. Zo kun je meteen handelen als je ziet dat leerlingen ergens vastlopen door dit samen met hen te bespreken, passende vervolgacties te selecteren en te ondernemen, en leerlingen daarin zelf ook een rol te geven.

Formatief evalueren betreft de manier waarop je informatie over het leren verzamelt, interpreteert en gebruikt. Een toets is niet per se formatief of summatief: het gaat om de manier waarop je de toetsen gebruikt. De formatieve cyclus van feed-up, feedback en feedforward is ingebakken in het didactische proces, waarin leren, onderwijzen en toetsen samenkomen. Je betreft leerlingen bij hun leerproces en geeft hun zo een actieve rol bij het leren. Dat kan leiden tot meer intrinsieke motivatie en succesbeleving.

Begrijpend lees- onderzoek PIRLS

Het belang van onderzoek voor
de onderwijspraktijk

Al bijna twee jaar is er erg veel aandacht voor de dalende begrijpend leesvaardigheden van Nederlandse leerlingen. Verschillende onderzoeken laten zien dat niet alleen het begrijpend leesniveau van leerlingen afneemt, maar dat ook de leesmotivatie achterblijft. Maar waar komen deze onderzoeksresultaten vandaan? En wat kunnen scholen in hun dagelijkse praktijk met deze resultaten? In dit artikel gaan we in op de opzet van het PIRLS-onderzoek en het belang van de resultaten voor de onderwijspraktijk.

PIRLS

Een van de onderzoeken waarmee de begrijpend leesprestaties van leerlingen in het basisonderwijs in kaart worden gebracht is het PIRLS-onderzoek. PIRLS is een internationaal vergelijkend onderzoek naar de begrijpend leesprestaties van leerlingen in groep 6 van het basisonderwijs. Concreet betekent dit dat in Nederland een begrijpend leestoets wordt voorgelegd aan ongeveer 4000 leerlingen uit groep 6 en dat zij een vragenlijst invullen met vragen over gerelateerde onderwerpen zoals het plezier in lezen. Daarnaast is er ook een vragenlijst voor leerkrachten, schoolleiders en ouders om zo informatie over de onderwijs- en thuiscontext te verzamelen. Hoe ziet de begrijpend leesles er bijvoorbeeld uit? En hoe vaak lezen ouders thuis zelf voor hun plezier?

Het PIRLS-onderzoek wordt iedere vijf jaar uitgevoerd. Daardoor kunnen de prestaties van huidige groep 6 leerlingen vergeleken worden met eerdere metingen en wordt inzichtelijk of de leesprestaties van leerlingen over tijd veranderen. Het internationale karakter van het onderzoek maakt het ook mogelijk om het begrijpend leesniveau van Nederlandse leerlingen te vergelijken met dat van leerlingen uit andere landen. Door te vergelijken hoe goed onze leerlingen het doen ten opzichte van leerlingen uit andere landen, kunnen prestaties in internationaal perspectief geplaatst worden: is een eventuele stijging of daling in leesbegrip een internationale trend of is er in de afgelopen vijf jaar iets gebeurd in Nederland waardoor Nederlandse leerlingen relatief beter of minder goed zijn gaan lezen dan leerlingen uit andere landen? Deze inzichten helpen beleidsmakers om aanknopingspunten te vinden om het leesonderwijs te versterken. Maar hoe zit het dan op schoolniveau, wat kunnen scholen en leerkrachten met de resultaten uit het onderzoek? Hoe kunnen zij de resultaten gebruiken in hun dagelijkse onderwijspraktijk? En waarom zouden scholen eigenlijk deel moeten nemen aan onderzoek?

Onderzoek in de praktijk

“Wéér een uitnodiging om deel te nemen aan een onderzoek”, veel onderwijsprofessionals zullen dit gevoel herkennen. Hoewel deelname aan onderzoek vaak enige tijdsinvestering vraagt van zowel leerlingen als leerkrachten en soms ook andere onderwijsprofessionals, zijn onderzoeken belangrijk om nieuwe kennis en inzichten op te doen of om de ontwikkeling in prestaties te monitoren. Bij de afweging over het wel of niet deelnemen aan een onderzoek is het ook altijd belangrijk om na te gaan wat het je oplevert. Deelname aan het PIRLS-onderzoek levert bijvoorbeeld waardevolle informatie op over het leesniveau en het leesonderwijs op jouw school. Zo krijgen alle scholen die deelnemen aan het onderzoek na deelname een eigen schoolrapport met informatie over de leesprestaties van

hun leerlingen. Daarbij wordt een vergelijking gemaakt met leesprestaties van scholen met een vergelijkbare schoolpopulatie. Ditzelfde gebeurt ook voor informatie die verzameld wordt over het leesonderwijs op school. De informatie in het schoolrapport kan daarmee dienen als een uitgangspunt voor een bespreking met het team over het huidige leesonderwijs en de huidige leesprestaties. Vragen die in dit gesprek centraal kunnen staan zijn: welke ambities hebben wij als school op het gebied van taal? Welke concrete doelen horen bij deze ambities? Volstaat onze huidige manier van onderwijzen om deze doelen te bereiken? Welke aspecten van het huidige onderwijs willen we graag behouden en waarom? Welke aspecten van het huidige onderwijs willen we graag veranderen en waarom?

Het schoolrapport biedt dus aanknopingspunten om het gevoerde schoolbeleid nog eens onder de loep te nemen en samen met het team gefundeerde keuzes te maken om het onderwijs te verbeteren (zie kader). Wanneer een school niet heeft deelgenomen, kan het algemene landelijke rapport richting geven voor je schoolbeleid. Het landelijke rapport vat de Nederlandse resultaten samen en geeft dus een algemeen beeld van het leesonderwijs en de leesprestaties in Nederland. Belangrijk bij het lezen van rapporten (zowel schoolspecifiek als landelijk) is om de resultaten af te zetten tegen de eigen

Eén van de resultaten uit het PIRLS-onderzoek van 2016 is een lage betrokkenheid van leerlingen bij het leesonderwijs: slechts 37% van de Nederlandse leerlingen in groep 6 geeft aan dat ze betrokken zijn, internationaal geldt dit voor 60% van de leerlingen. De directeur van basisschool De Regenboog heeft dit ook gelezen en werd aan het denken gezet. De groepen 6 hebben deelgenomen aan het onderzoek en uit het schoolrapport blijkt dat bij hun op school maar 27% van de leerlingen aangeeft betrokken te zijn bij het leesonderwijs. Ook heeft het team de indruk dat leerlingen maar weinig plezier beleven aan de teksten die ze op school lezen en de leesprestaties van de leerlingen vallen de laatste jaren wat tegen. Dit wordt bevestigd in het schoolrapport: leerlingen van De Regen-

onderwijscontext. Hoe gaat het er op jouw school aan toe en geven de resultaten aanleiding tot verandering? En als dat zo is, welke concrete acties kan je als schoolleider of leerkracht ondernemen?

De ruim 100 scholen die in het voorjaar van 2021 mee hebben gedaan aan de nieuwste meting van het begrijpend leesonderzoek PIRLS ontvangen in het najaar een schoolrapport. De landelijke resultaten worden eind 2022 verwacht. Tegelijk met het verschijnen van deze landelijke resultaten verschijnt ook een handreiking die onderwijsprofessionals – van zowel scholen die hebben deelgenomen als scholen die niet hebben deelgenomen – kunnen gebruiken om hun eigen leesonderwijs goed tegen het licht te houden en waar nodig te versterken. Daarmee levert het onderzoek waardevolle informatie voor zowel onderzoekers en beleidmakers als schoolleiders en leerkrachten en kunnen we samen optrekken om het Nederlandse leesonderwijs te versterken. ◀◀

Noor van der Windt is junior onderzoeker bij het Expertisecentrum Nederlands met een specialisatie in leesproblemen en dyslexie in het basisonderwijs.

Nicole Swart is onderzoeker bij het Expertisecentrum Nederlands met een specialisatie in begrijpend lezen en woordenschat in het basisonderwijs.

Joyce Gubbels is senior onderzoeker bij het Expertisecentrum Nederlands met een specialisatie in begrijpend lezen in het basis- en voortgezet onderwijs. Zij is lid van de Taalraad Begrijpend Lezen.

boog halen in vergelijking met leerlingen van scholen die qua leerlingpopulatie vergelijkbaar zijn minder vaak het hogere referentieniveau. Schoolbreed wordt afgesproken dat leerkrachten samen met de leerlingen in hun klas gaan kijken naar wat zij interessante onderwerpen vinden om over te lezen. Om het keuzeaanbod te vergroten, wordt ook de samenwerking met de plaatselijke bibliotheek versterkt. Leerlingen hebben daardoor meer boeken om uit te kiezen. Daarnaast gaan leerlingen twee keer per week met elkaar in gesprek over datgene wat ze gelezen hebben in hun eigen boek. Op deze manier proberen ze op De Regenboog de betrokkenheid van de leerlingen bij het leesonderwijs te vergroten om zo hopelijk ook de leesprestaties van leerlingen te versterken.

Samengevat:

een vermenigvuldiging en geen som!

Op het einde van deze editie wil ik een belangrijk inzicht meegeven over begrijpend lezen dat onderhuids in bijna alle artikelen aanwezig was: begrijpend lezen is geen optelsom, maar een vermenigvuldiging.

Ik verwijs hiermee expliciet naar de formule die aan de basis ligt van de eenvoudige visie op lezen van Hoover & Gough uit 1990. Voor deze onderzoekers was Reading = decoding x (lijstening) comprehension. Lezen is de vermenigvuldiging van het technisch ontcijferen en begrijpen. Je zult wellicht opperen dat er dan zeker nog zaken ontbreken. We hebben het bijvoorbeeld allemaal zo ontzettend graag over leesmotivatie en ik heb er zeker geen problemen mee om dit ook mee te nemen in de

We pleiten vanuit de Taalraad om in te zetten op alle elementen van leesonderwijs.

vermenigvuldiging. Je hebt verder ook achtergrondkennis nodig om te kunnen begrijpen. Beeld je even in dat je de voorbije paragraaf moest lezen zonder iets over leesonderwijs te weten.

Het echte geniale van het model van Hoover en Gough zit voor mij vooral in het feit dat ze uitgaan van een vermenigvuldiging en niet van som. Wat is namelijk het verschil tussen beide? Bij een som tel je op en krijg je toch nog een mooi resultaat, zelfs als een van de elementen wat minder is. Bij een vermenigvuldiging blijft niks over als een van de elementen nul is, of blijft het eindresultaat weinig als een van de elementen nagenoeg niets is. Dit blijft zo, zelfs als je heel hard je best deed voor een van de andere elementen.

Laat me dit concreet vertalen naar begrijpend lezen: nee, leesmotivatie compenseert niet voor technisch lezen, noch vice versa, al helpen ze elkaar wel. Woordenschat- of voorkennis compenseren de andere zaken ook nauwelijks, al kunnen ze elkaar opnieuw versterken.

Daarom pleiten we met de Taalraad duidelijk vanuit passie en enthousiasme voor het inzetten op alle elementen: dat betekent én leesplezier, én technisch lezen, én taalvaardigheid, én leesstrategieën, én woordenschat, én brede achtergrondkennis, ...

Soms, heel soms, hoor je van mensen dat pedagogen en onderzoekers het vaak niet eens zijn. Over begrijpend lezen zijn er de voorbije jaren veel verschillende rapporten verschenen. Denk in ons taalgebied bijvoorbeeld aan het werk van onder meer Houtveen, Van den Branden en collega's en aan het rapport van de Taalraad. Verder verscheen er ook een zeer degelijke internationale reviewstudie van Castles, Rastle & Nation. Wat in deze verschillende bijdragen vooral opvalt, is de unanimititeit. Het is dus in deze geen excuus dat onderzoekers het er niet over eens zijn wat er moet gebeuren. Integendeel, een dergelijke, grote unanimititeit is zelden gezien.

Nog meer dan dat de wetenschap op een lijn zit, kan je die lijn ook herkennen in de verschillende voorbeelden en bijdragen die je in deze special kon lezen. De scholen die nu al dagelijks het verschil maken voor hun kinderen, beseffen zeer goed dat je een leesoffensief moet voeren op verschillende fronten omdat je anders de oorlog verliest. ◀◀

Pedro De Bruyckere is ondervoorzitter van de Vlaams-Nederlandse Taalraad Begrijpend Lezen

Begrijpend lezen
Algemeen Secretariaat van de Taalunie

taal:
unie

www.taalunie.org

Meer lezen?

Actieplan *Effectief onderwijs in begrijpend lezen*

Download via: <https://taalunie.org/publicaties/17/effectief-onderwijs-in-begrijpend-lezen>

